
АНАЛИЗ ЗА ЕДИН ОТ РЕЧЕВИТЕ АКТОВЕ ДИРЕКТИВИ И ИНДИРЕКТЕН НАЧИН ЗА ИЗРАЗЯВАНЕТО МУ

ЕУННАРЕ ЧО

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ANALYSIS ON ONE OF THE SPEECH ACTS DIRECTIVES AND AN INDIRECT WAY OF EXPRESSING IT

Резюме. Лингвистичното понятие *речев акт* за първи път е представено в книгата на Дж. Остин *How to do things with words* (1962). В духа на създадената от Остин теория едно изказване функционира като комплексна процедура, която включва три акта, съответно представляващи произнасяне със спазване на правилата на произношението и граматиката, предаване на намерението на говорещия към слушащия и провокиране на ефекти у слушащия. Самото понятие продължава да бъде обект на изследвания на различни учени, които въз основа на своите интерпретации и критерии представят собствени класификации на речевия акт. Дж. Сърл, който допринася да бъде популяризирана т.нар. Теория на речеви актове, категоризира общо пет вида речеви актове, като модифицира и допълва концепцията на Дж. Остин. Един от петте вида – директивите, най-общо казано – съответства на речевия акт, чиято цел е правене на опит от страна на говорещия слушащият да бъде накаран да направи нещо. Дж. Сърл предлага някои конкретни условия, наречени „Условия за уместност на директиви“, които едно изказване трябва да удовлетвори, за да се смята за член на групата на директивите. Включени са общо четири конкретни условия, които по-скоро са свързани със семантични характеристики. Това означава, че най-важният фактор при определяне на едно изказване за директиви е наличието на намерение в изказването на говорещия, което е провокиране на слушащия да направи нещо, а не наличието на повърхнинни показатели в определена форма на изречението. Такива характеристики водят до появата на индиректен начин за реализиране на директиви, който може да се обясни от случаите, в които връзката между повърхностна форма на изказване и неговата основна цел не е пряка. В книгата си „Индиректни речеви актове“ (1975)

Дж. Сърл представя общо шест групи изречения, които конвенционално се използват при изпълняване на индиректни директиви. Тоест може да се направи извод, че в речев акт директив могат да се реализират различни езикови средства, включително и видове изречения, индиректно реализиращи директиви.

Ключови думи: речев акт, директиви, условия за уместност, Дж. Остин, Дж. Сърл

Abstract. The linguistic concept speech act was first presented in the book by J. Austin "How to Do Things with Words (1962)". According to the concept, an utterance functions as one complex procedure that includes the three acts, respectively representing pronunciation following the rules of pronunciation and grammar, transmission of the speaker's intention to the hearer and provoking effects in the hearer. The concept continues to be the subject of research by various scholars who based of their interpretations and criteria present their own classifications of speech act. J. Searle, who contributed to the spread of the so-called "Theory of speech acts" categorizes a total of five types of speech acts as modifying and supplementing the concept of J. Austin. One of the five types directives simply put corresponds to the speech act whose purpose is to make an attempt to get the listener to do something. J. Searle offers some specific conditions called "Felicity conditions of directives" that an utterance must satisfy in order to count as relevant member of the directive group. A total of four specific conditions are included, which are rather related to semantic features. This means that the most important factor in determining an utterance for directives is the presence of an intention in the speaker's utterance that is to provoke the hearer to do something, not the presence of surface indicators in a certain form of the sentence. Such characteristics lead to the appearance of an indirect way of realizing directives, which can be explained by the cases in which the relationship between superficial form of speech and its main purpose is not direct. In his book "Indirect speech acts (1975)" J. Searle presents a total of six sets of sentences which are conventionally used when executing indirect directives. It can be understood that under the speech act directives can be found a variety of means, including different types of sentences, indirectly realizing directives.

Keywords: Speech Act, Directives, Felicity Conditions, Jhon. Austin, Jhon. Searle

„Речев акт“ е лингвистично понятие, въведено от британските лингвисти през 60-те години на XX век. По-конкретно е представен за първи път в книгата на Дж. Остин „Как да направим нещата с думи“ (1962). Важността на това понятие се затвърждава при анализите на перформативни изречения, които се различават от индикативни изречения. Съществуване на перформативно изречение е възможно благодарение на перформативна хипотеза. Във всяко изказване има перформативен глагол, въпреки че той може и да не се реализира явно, на повърхнинното равнище. Затова към функциите на изказването освен предаване на информация се добавя и изпълняване на някакво действие. Самият Дж. Остин обяснява феномена на перформативността по следния начин: „Да кажеш нещо, означава да направиш нещо“, или по-конкретно, „Като казвах х, правех у или направих у; Като казах х, направих у или правех у“ (Остин 1962: 120–121).

Идеята за перформативните аспекти на езика в теорията на речевите актове се противопоставя на *структурната лингвистика* на Н. Чомски, която подчертава техническите аспекти на езика и също противоречи на *формал-*

ната семантика, която от 60-те и до началото на 70-те години на XX век е център на семантичните изследвания и чиято цел е да се намери стойност на истинност; достоверност на изречения.

Дж. Остин твърди, че речевият акт се състои от три елемента – локутивен, илокутивен и перлокутивен акт (Пак там: 91–93) – и те съответно означават, че „говорещият казва нещо; говорещият сигнализира за свързан речев акт; речевият акт предизвиква ефект върху слушащия или участниците“ (Саеед 2003: 227–228). С други думи, дадено изказване е като една процедура, която се състои от произнасяне със спазване на правилата на произношението и граматиката (първия акт), предаване на намерението на говорещия като съобщаване, задаване на въпрос, командване, обещаване, принуждаване и др. към слушащия (втория акт¹) и провокиране на ефекти като изненада, радост, вяра, убеждение у слушащия (третия акт²). Сред трите акта вторият, илокутивният, акт, който обозначава какво се опитва да направи говорещият чрез изказването си или с каква цел се изказва той, играе ключова роля. По тази причина има и мнения, че терминът „речев акт“ често се използва точно със значение на илокутивен акт (Саеед 2003: 228; Грин 2016: 2). В сравнение с първите два акта важноста на последния акт често се пренебрегва. Трябва да припомним обаче, че за да може едно изказване да се превърне в успешно изказване, процедурата не трябва да завършва просто с това, че пропозиционното съдържание се разпознава от слушащия, а трябва да се стигне до проявата на странични ефекти у слушащия или реакции от негова страна след реализиране на първите два акта.

Дж. Остин предлага критерии, на които трябва да отговарят перформативните изказвания, за да бъдат определени като специфичен речев акт. Тези критерии се наричат „условия за уместност“³, тъй като не се основават на това дали изказването е вярно или невярно, а дали е уместно или неуместно за определен речев акт. При Дж. Остин тези отделни речеви актове са вердиктиви, екзерситиви, комисиви, бехабитиви и експозитиви. Въпреки че условията за уместност на Дж. Остин по-късно стават основа на формулиране на условия за уместност от Дж. Сърл, особено условията за уместност на искане

¹ А. Кемърлинг описва различни действия, които се извършват по време на разговор, като удоволствие, което се среща при изучаване на теорията на речеви актове (Кемърлинг 2002: 90).

² За перлокутивен акт Д. Мангачева посочва: „Да породи конкретно усещане, да изгради определена нагласа и да предизвика дадена постъпка или промяна в поведението и т. н.“ (Мангачева 2010: 165).

³ „Условия за уместност“ се превежда като „условия за успешност“ от Е. В. Падучева и М. С. Жерева (Падучева 2016: 51; Жерева 2011: 12).

(request), които са критерии при определяне на директивите като тип изказвания, в настоящия текст няма да се спираме специално върху тях⁴.

Теорията на речевите актове, разработена от Дж. Остин, продължава да се развива от различни учени, сред които трябва да се отбележи приносът на Дж. Сърл. Изследванията в областта на тази теория се делят на такива, които се занимават с цялостното съдържание на речевия акт, включително класифициране на речевите актове, например Остин (1962), Сърл (1969), Фрейзер (1974), Кац (1977), Бах и Харниш (1979), Лич (1983), Сокджин Джан (1993) и др.⁵, и такива, които се фокусират върху по-конкретната илокутивна сила, за която би могло да се каже, че се реализира чрез частни значения в рамките на волеизявата. В списъка на по-частните изследвания се включват сравнително неотдавнашни проучвания, например анализите на реализирането на разрешение (Изотов 1998), молба (Намкьон Ли 2005), съвет (Сонхи Кан 2007), забрана (Назари 2011), несъгласие (Кобякова, Кобяков, Чуланова 2017), извинение (Хьоник Сон 2018) в руския език; извинение (Паскалев 2015), обещание (Соломина 2015) в българския език.

В по-общите изследвания на речевите актове са представени различни класификации, но обектът на нашето внимание – директивите – е стабилно включен във всяка класификация⁶. Открива се обаче разлика в термините, на-

⁴ Условието за уместност на Дж. Остин са следните:

A1 Трябва да съществува приета конвенционална процедура с определен конвенционален ефект, процедурата трябва да включва произнасянето на определени думи от определени лица при определени обстоятелства.

A2 Конкретните лица и обстоятелства трябва да са подходящи за извикване на конкретната процедура, за която се позовава.

B1 Процедурата трябва да бъде изпълнена от всички участници правилно.

B2 Процедурата трябва да бъде изпълнена изцяло от всички участници.

C1 Участниците трябва да имат необходимите мисли, чувства и намерения, както е посочено в процедурата.

C2 Участниците трябва да се държат сами, ако се изисква последващо поведение.

C1 и C2 са критерии на искреност, които са добавени допълнително. Дж. Остин описва случая, при който критериите A или B не се покриват като неуспех, а случаят, в който критериите C не се покриват като злоупотреба (Остин 1975: 25–38, цит. по: Саеад 2003: 224–225). Ситуациите на неуспех и злоупотреба съответно се описват по следния начин: „Опитва се речев акт от определен вид, но такъв не се случва. (например *Малкото дете се опитва да обещае да плати 100 долара*)“ и „Речев акт се случва, но все още е дефектен по някакъв значителен начин (например *Обещавам да направя така, въпреки че говорещият няма намерение да го изпълнява*)“ (Грин 2016: 4).

⁵ Списъкът от изследователи е взет от Джису Ли (вж. Джису Ли (2016: 62–63) за видове илокутивни актове, които всеки изследовател предлага).

⁶ Б. Фрейзер, Е. Ринтел, Дж. Валтерз също така твърдят, че „има основни речеви актове, които са универсално приети“ и директивите се включват в тях (Фрейзер, Ринтел, Валтерз 1980: 78, цит. по: Канхи Ким 2020: 7).

пример *екзерситиви* при Остин (1962), *актове на искане*, *актове на предложение* при Фрейзер (1974), *директиви* при Сърл (1976). Отчитайки устойчивостта при отделянето на директивите като един от надредните речеве актове, Джису Ли подчертава, че „В човешката комуникация речевите актове, които карат другите да правят нещо, заемат голямо място“ (Джису Ли 2016: 63).

Дж. Сърл разработва теория на речеве актове, като модифицира и допълва концепцията на Дж. Остин. Измененията, направени от Дж. Сърл, основно са разделени, както следва: откроява се локутивен акт, който е първият от трите акта; по-систематично се модифицират условията на уместност, като се предлагат още подробни правила; променя се броят на критериите (общо 12), по които се различава един речев акт от друг.

Първо, Дж. Сърл разделя локутивния акт на две – акт на произнасяне и пропозиционален акт (Сърл 1969: 24). Като се има предвид, че локутивен акт при Дж. Остин строго погледнато също се разделя на няколко акта – фонетичен, фатичен и ретичен (Остин 1962: 91–93), може да ес каже, че при Дж. Сърл по-скоро няма ново деление. Фонетичен и фатичен акт при Дж. Остин, които се изпълняват според нормите на произношението и граматиката, съответстват на акт на произнасяне при Дж. Сърл. Последният, ретичният акт при Дж. Остин се описва при Дж. Сърл като пропозиционален акт, който отново се разделя на референция и предикация. Този пропозиционален акт има правила, които трябва да бъдат удовлетворени. Наричат се *условия за съдържанието на пропозицията*. При Дж. Сърл те са част от условия на уместност.

Второ, Дж. Сърл, който разглежда два типа правила – регулативни и конститутивни⁷, описва едно изказване като действие, извършено в съответствие с няколко определени правила. Те включват не само условия за съдържанието на пропозицията, но и подготвителни условия, условия за искреност и същностни условия (Сърл 1969: 57–61). Представените по-долу четири правила са *условия на уместност* според Дж. Сърл, формулирани чрез прецизиране на *условия на уместност* на Дж. Остин (Сърл 1976, цит. по: Чонсу Чон 2013: 34):

(1) Условия за пропозиционно съдържание

- Посочват значение, изразено от пропозиция.
- Посочват от кого и в кое време се извършва действие.

(2) Подготвителни условия

- Посочват изискани условия за изпълняване на речев акт.

⁷ Конститутивни правила са тези, без чието удовлетворяване изобщо не може да има изказване, а регулативни правила са тези, чийто пример е етикет, който управлява междуличностни отношения, съществуващи независимо от правилата. Тези правила се наричат *правила на речев акт* и за успешно установяване на един речев акт те трябва или би трябвало да се удовлетворяват (Сърл 1969: 34–35).

(3) Условия за искреност

- Посочват необходимите условия за искрено изпълняване на речев акт.

(4) Същностни условия

- Посочват как речев акт се разглежда конвенционално.

Трето, Дж. Сърл отчита, че в таксономията на Дж. Остин се наблюдава голямо припокриване поради липсата на ясен или последователен принцип или набор от принципи, на основата на които тя е съставена, и подчертава, че съществуват различни критерии, по които може да се направи по-ясно класифициране на речевите актове: „Има поне дузина езиково значими измерения на разликите между речевите актове“ (Сърл 1976: 349). (За подробности за дванадесетте критерия вж. Сърл 1975: 345–350.) Самият Дж. Сърл посочва, че има йерархия по значимост: „От тях най-важни са илокутивна точка, посока на напасване между думите и света и изразено психологическо състояние. Това са три основи на таксономията на основните класове речеви актове“ (Пак там: 348).

Дж. Садок отбелязва, че посоката на напасване е най-важният параметър сред критериите на Дж. Сърл, и обяснява, че това понятие показва дали „думите трябва да отговарят на фактите на света, или светът трябва да дойде, за да пасне на думите“ (Садок 2006: 63). При Дж. Сърл и Д. Вандервекен са представени четири посоки на напасване: посоката на напасване е от думата към света; посоката на напасване е от света към думата; двойна посока на напасване; празна посока на напасване. Първият вариант, при който думите трябва да съответстват на света, се маркира с низходяща стрелка, а вторият, който е обратен на първия, се маркира с възходяща стрелка (Сърл и Вандервекен 1985: 52–53).

С изключение на най-непознатото понятие, което от-горе бе разгледано, другите два основни критерии – илокутивна точка и психологическо състояние – съответно означават целта на речевия акт и психологическите фактори, свързани с говорещия, които водят до конкретен речев акт, например убеждение, пожелание, съжаление и др. Предвид тези значения може да се разбере, че илокутивна точка съответства на същностни условия при условия за уместност, а психологическо състояние – на условия за искреност (Сърл 1976: 352).

Като се основава на тези дванадесет критерия, включително посочените три основни, Сърл категоризира общо пет речеви акта: репрезентативи, директиви, комисиви, експресиви и декларативи. Различните изказвания могат да бъдат представени като реализация на тези речеви актове (Пак там: 10–16).

В светлина на трите основни условия – илокутивна точка, посока на напасване и психологическо състояние – директивите могат да бъдат обяснени по следния начин.

Първо, по отношение на илокутивната точка, те са речев акт, чиято цел е правене на опит слушащият да бъде накаран да направи нещо. Едно нещо,

за което трябва да внимаваме, когато говорим за тази илокутивна точка, е, че дори ако различни изказвания споделят една и съща цел, не може да се каже, че имат еднаква илокутивна сила (Сърл 1975: 346). По тази причина при характеристиката на директивите се дават различни видове илокутивна сила. Липсата на единодушие при определянето на видовете илокутивна сила под директиви се дължи на факта, че изследователите предлагат свои интерпретации, прилагайки различни критерии, съставени по различни начини (за различни интерпретации на изследователи вж. Сонхуа Хан 2003).

Като представителен пример можем да разгледаме интерпретацията на Цуй (1994). Като първа стъпка той разделя директиви на два класа: реквестиви и директиви, които се различават от наличието на опция за съгласяване⁸. При реквестиви адресатът има избор да реализира или да не реализира предвиденото от говорещия пропозиционно съдържание, но при директиви едва ли има такъв елемент. Освен това, като прилага други, по-конкретни критерии, например заинтересованост (= в интерес на кого), авторитет, последствие, той съставя видове илокутивна сила с осем варианта⁹: молба за разрешение, предложение, молба за действие, покана; инструкция, съвет, заплаха, предупреждение. Те са представени на фиг. 1 и 2.

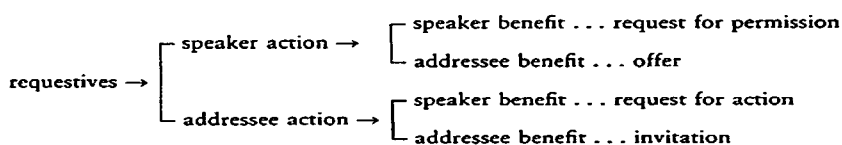

Figure 5.2: Four subclasses of requestives

Фиг. 1. Четири подкласа на реквестиви според Цуй (1994: 98)

⁸ Опция за съгласяване се отнася до наложена сила на Такахаша (2012), директивна сила на Джису Ли (2015) и сила на каузативност на Намшин Чо (2003). Колкото по-висока е силата при тримата изследователи, толкова по-малко вероятно е да има опция за съгласяване.

⁹ Може да се говори за шест варианта, защото четирите значения при директиви се групират в два основни подкласа: мандадиви – инструкция и заплаха, и адвайсиви – съвет и предупреждение. Както се вижда от фиг. 2, заинтересоваността служи за основен фактор за разделяне на манданиви и адвайсиви. А. Цуй обяснява разликата между *заплаха*, която е в интерес на говорещия, и *предупреждение*, което е в интерес на адресата, с очаквана реакция или отговор от адресата. Според него при предупреждение от адресата може да се очакват съгласяване или поне признаване с отговор „Благодаря!“, докато при заплахата, съгласяване обикновено има мълчание и не се очаква такъв отговор като при предупреждение (Цуй 1994: 133).

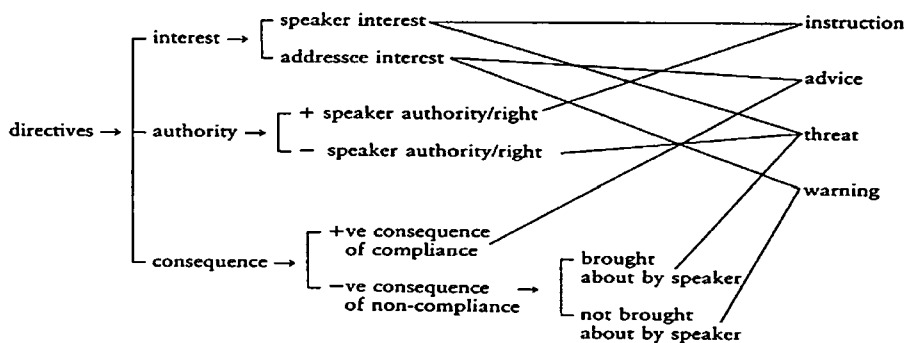

Figure 6.1: Four subclasses of directives

Фиг. 2. Четири подкласа на директиви според Цуй (1994: 134)

Второ, по отношение на посоката на напасване директивите предполагат, че състоянието на нещата в света трябва да се промени, за да съответства на пропозиционното съдържание на изказването, например *Will you marry me?* [Ще се омъжиш ли за мен?] или *You'd just better marry her, buddy!* [По-добре е да се ожениш за нея, приятелю!] (Сърл и Вандервекен 1985: 52–53). Затова е правилно да се каже, че директивите принадлежат на посоката на напасване – от света към думата. Според предложения от Дж. Сърл начин директивите се представят със стрелка нагоре, а като видове илокутивна сила с възходяща стрелка се отбелязват заповед, команда, молба, разрешение, съвет и др. (Сърл 1979: 14).

Последно, по отношение на психологическото състояние директивите се отнасят до психологическо състояние на говорещия, който иска или желае нещо. Важността на наличие на такова желателно състояние се подчертава от Дж. Сърл: „...човек, който заповядва, командва или моли слушащия да извърши определено действие, изразява желанието си слушащият да извърши действието“ (Сърл 1976: 352).

Както бе споменато накратко, горепосочените основни критерии съставят част от условията на уместност на директивите, според които се определя видът на всяко изказване – дали може да бъде прието за директив, или не. Едно изказване може да се смята за уместен член на групата на директивите само когато са изпълнени следните основни условия (правила) (Сърл 1975: 71, цит. по: Джису Ли 2015: 232):

Условия на уместност на директиви¹⁰

(Използваните съкращения съответно означават: **A** = действие, **S** = говорещ, **H** = слушащ)

(1) Условия за пропозиционно съдържание

- Бъдещо действие **A** на **H**.

(2) Подготвителни условия

- **H** има способност да извърши **A**.

(3) Условия за искреност

- **S** иска **H** да направи **A**.

(4) Същностни условия

- Смята се като опит да накара **H** да направи **A**.

Тези условия (правила), които трябва да бъдат удовлетворени, за да се реализират директиви, до голяма степен съвпадат със семантични признаци, които според Т. Кирова и И. Васева се появяват постоянно при подбудителна модалност (Кирова и Васева 1995: 160–161). Те представляват каузация на действие, която се съотнася с модуса на подбудителното изказване¹¹, желателност, непосредствено обръщение и футурално-презентната перспектива като необходими компоненти при реализиране на подбудителна модалност. Първият компонент, каузация, съответства на същностни условия, а вторият, желателност – на условия за искреност. Третият признак не се появява повърхностно, но въз основа на факта, че **H** се явява като съществен участник, към когото се насочва речев акт на говорещия, може да се разбере, че непосредствено обръщение също се отразява в условията на уместност. Т. Кирова и И. Васева обясняват последния компонент на подбудителната модалност, като използват термина „футурално-презентната перспектива“, въведен от Шенделс. Футурално-презентната перспектива буквално означава, че каузирано от говорещия действие се осъществява само в ограничена времева перспектива, т.е. само в бъдещето (Кирова и Васева 1995: 161).

В случаите, когато са нарушени условията на уместност на директивите или постоянните семантични признаци, едно изказване не може да бъде определено като директив. Като представителни примери, в които се откриват нарушения на условията, можем да предложим следните изказвания (примерите са от Пьонгон Ким 2014: 112):

(1) 너에겐 없지만 <형태론> 책을 나에게 줘.

[Не е у теб, но дай ми книгата <Морфология>.]

¹⁰ Думата „директиви“ буквално означава „официална команда“ и това може да доведе до неправилно разбиране (Канхи Ким 2020: 11), затова подчертаваме, че използваният тук термин „директиви“ е надреден термин като волеизява, който обхваща различни видове илокутивна сила, например заповед, молба, предложение и др.

¹¹ Т. Кирова и И. Васева цитират първия постоянен семантичен компонент, който е предложен от Поройкова (Поройкова 1985: 30, цит. по: Кирова и Васева 1995: 160–161).

(2) 너, 그렇게 계속 오락해라.
[Ти, все така играй игри.]

Първото изказване нарушава подготвителните условия. Поражда се проблем във връзка със способността на говорещия да реализира подбудата. Второто изказване нарушава условията за искреност, защото в буквалното значение на изказването липсва искрено желание от говорещия да се реализира това, както се описва в изказването. По тази причина вторият пример може да се определи за изказване с ирония, чиято действителна цел е да се извърши обратното действие на това, което буквално се описва в изказването – *спри да играеш игри*.

Освен тези първостепенни условия на уместност на директиви за различните видове илокутивна сила в рамките на директивите също се представят индивидуални условия на уместност. Чрез тях се генерират по-конкретни видове условия на уместност, в които няма съществено отклонение от оригиналните условия, но в една или друга степен има модифициране (или допълване) на условията на уместност на директиви. Така например в случая на един вид илокутивна сила заповед има отчетливо изменение в подготвителните условия, които се отнасят до отношението между събеседниците, убеждението или вярата на говорещия. Според Г. Кук, за да може едно изказване да се определи като заповед, е необходимо то да покрие отделни условия на уместност, които включват по-конкретни подготвителни условия: (а) адресантът вярва, че действието трябва да бъде извършено; (б) адресатът има способност да извърши действието; (в) адресатът има задължение да извърши действието; (г) адресантът има право да каже на адресата да извърши действието (Кук 1989: 36). Джунхи Ли, подобно на Г. Кук, подчертава ролята на авторитета на говорещия при подготвителни условия на илокутивната сила заповед: (а) говорещият има някакъв авторитет спрямо слушащия; (б) авторитетът на говорещия се признава от слушащия (Джунхи Ли 2001: 281).

Според наблюденията досега условия на уместност на директивите са семантични условия, които трябва да се покрият, за да може едно изказване да се определи като директив. С други думи, при отсъствие на специфично морфологично или синтактично ограничение/маркер за определяне на изказването като директив всички случаи, в които истинското намерение на говорещия отговаря на горепосочените семантични условия, могат да се определят за директиви.

Този факт противоречи на *хипотезата за буквална сила (Literal Force Hypothesis, LHF)*, представена при Левинсон (1983). Съгласно нея основните речеви актове са вградени във формата на изречението. Между основните видове илокутивна сила и формата на изречението съществува немаркирано отношение (Левинсон 1983: 263–264). Като се вземе предвид, че целта опит да се накара слушащият да направи нещо не се реализира само в подбудителни

по форма изречения, но и с други видове изречения, чието истинско намерение би могло да е също както при подбудителни изречения (например рус. *Вы не могли бы открыть окно?*), може да се отрече твърдението за немаркирано отношение между речевия акт и формата на изречението. По-точно, може да се обобщи, че твърдението, че речев акт директив се реализира чрез подбудителни по форма изречения, е дефективно. Освен това обратното твърдение, че всички подбудителни по форма изречения се реализират като речев акт директиви, също се отрича.

Въз основа на характеристики на директиви, проверявани и от условия на уместност на директиви, и от хипотезата за буквална сила, можем да подчертаем, че най-важният фактор при определяне на едно изказване за директив е наличието на намерение в изказването на говорещия, което е провокиране на слушащия да направи нещо, а не наличието на повърхнинни (външни) показатели в определена форма на изречението.

Дж. Сърл обяснява случаите, в които „връзката между повърхностна форма на изказване и неговата основна цел невинаги е пряка“ (Сърл 1975, цит. по: Ешер и Ласкаридес 2001: 183), с понятието *индиректен речев акт*. Индиректен речев акт има, когато едно изречение (или изказване) се използва за изпълняване на друг речев акт, който се свързва с други видове изречение, а не се реализира с присъщото на този тип изказвания значение (или собствен речев акт) (Сърл 1979: 31). Това се отнася за случаите, при които съобщителни или въпросителни изречения не изпълняват своите собствени речеви актове (съобщаване на информация и задаване на въпрос), а речев акт, типичен, собствен за подбудителни изречения, който е каране на слушащия да направи нещо, или подбуждане, подбуда.

Преди да разгледаме идеите за индиректен речев акт на Дж. Сърл и изследването му относно подбудителни изречения, които индиректно реализират директиви, нека да видим какви изследвания са проведени от корейски изследователи. Чрез преглед на изследванията им бихме могли да разберем същността на понятието „индиректен речев акт“ и неговия обхват, предложени от корейски и (частично) руски научни среди.

Йонджун Ян определя индиректния речев акт като езиков акт на високо ниво, принадлежащ към по-късния етап, при определено развитие на човешките умения за езиково изразяване. Той предлага несъответствието между буквалното и умишленото намерение като определящ фактор за индиректен речев акт (Йонджун Ян 2011: 137). Индиректен речев акт обикновено се използва за намаляване на риска от причиняване на конфликт между събеседниците и действително се възприема като по-учтив начин в сравнение с директен речев акт. Но както се обяснява от Солджа Пек, при ползване на индиректен речев акт се причинява неудобство, защото речеви акт не се идентифицира

веднага от самата структура на изречението или изказването и вследствие на това слушащият е принуден да разсъждава върху точното значение/намерение на говорещия, вземайки предвид контекста/ситуацията¹². Освен това, тъй като продължителността на самото изречение или изказване става по-голяма, понякога се смята, че това противоречи на принципа на икономията (Солджа Пек 2005: 130). Ханмин Ли споменава, че „към настоящия момент няма точен критерий при определяне на обхвата на понятието „индиректен речев акт“, защото съществуват различия в мненията между изследователите и всяко изследване прилага собствен критерий“ (Ханмин Ли 2010: 97). Тя се съгласява с Чонсу Чон и Пилйон Ли (2005) и определя от (2) до (4) по-долу като примери на индиректен речев акт.

- (1) 창문 닫아 줘요. [Затворете прозореца.]
- (2) 창문 닫아 주겠니? [Ще затвориш ли прозореца?]
- (3) 창문 닫았으면 좋겠다. [Искам да затвориш прозореца.]
- (4) 좀 춥지 않니? [Не е ли малко студено?]
- (5) 바람 좀 들어오지 않게 해 줘. [Направи нещо да не влиза вятър.]

Пример (1) е директен речев акт, а (2), (3) и (4) – индиректен речев акт, в които чрез въпросително и съобщително изречение се изразява подбуда. За разлика от примерите (2) и (3) изреченията в (4) и (5) не споделят същата пропозиция с директния речев акт. Примерът (4) се приема за индиректен речев акт, докато (5) не се признава за такъв. За това разпределение Ханмин Ли посочва, че щом се среща съвпадение на форма на изказване или изречение с тази на подбудителни изречения като **Направи** в пример (5), не може да се говори за индиректен речев акт (Ханмин Ли 2010: 97). Пьонгон Ким, определяйки изречения, които не са подбудителни по форма, но изразяват подбуда, като перформативно изречение за команда¹³, включва следните формати в неговия обхват (Пьонгон Ким 2014: 119–128).

- (1) Въпросителни изречения с въпросителни окончания -(으)ㄴ까, -(으)ㄴ래, -(으)랴, -(으)리
네가 저 문 (좀) 열래? [Ти ще отвориш ли вратата?]
- (2) Изречения с искане с окончания -ㅁ시다, -자
신분증 (좀) 봅시다. [Да видя личната ти карта.]

¹² Д. Мангачева описва такава задача на слушащия като „осмисляване и признаване на стойността на подбудителния изказ“ (Мангачева 2010: 171).

¹³ Използваният от него термин команда не съответства на конкретна илокутивна сила като заповед или нареждане. Както споменава самият той и както се показва от условия на умереност на команда, представени от него, терминът е надреден термин, обхващащ различни видове илокутивна сила. (Подробностите за условия на умереност на команда, вж. Пьонгон Ким 2014: 111–112)

- (3) Съобщителни изречения, изразяващи необходимост
라면을 넣은 후 3분 동안 끓인다. [Вари се 3 минути, след като се сложи ла-
мьон.]
- (4) Съобщителни изречения, използващи и предположение, и окончателни изра-
зи (резултати)
도와주면 맛있는 거 사준다. [Купувам ти, ако ми помогнеш.]
- (5) Съобщителни изречения, използващи желателни изрази -기를 바란다,
-(으)면 좋겠다
네가 밥을 먹으면 좋겠다. [Желая ти да се храниш.]
- (6) Съобщителни изречения, изразяващи задължение с -어야 하
부모에게 효도해야 한다. [Трябва да се отнасяш добре с родителите си.]

Чонън Куон твърди, че случаят, в който възниква несъответствие между форма и значение, се определя като индиректен речев акт в теорията на рече-
вите актове. След като взема няколко примера от Булигина и Шмелев (1990) и „Русская грамматика“ (1980), тя определя руските примери с буквата „а“
като случаи на индиректен речев акт, в който липсва директна подбуда (Чонън
Куон 2002: 6). (Маркираните с буква „б“ представляват съответните примери,
които притежават форма на подбудително изречение.)

- (1) а. Ваше время истекло. [Вашето време изтече.]
б. Заканчивайте доклад. [Завършете доклада си.]
- (2) а. Вы не могли бы передать мне соль? [Бихте ли ми подали солта?]
б. Передайте мне соль. [Подайте ми солта.]
- (3) а. Хотелось бы, чтобы вы постарались уложиться в отведенное вам время.
[Иска ми се да се опитате да спазите определеното време.]
б. Постарайтесь уложиться в отведенное вам время. [Постарайте се да спази-
те определеното време.]
- (4) а. Я требую послушания. [Изисквам послушание.]
б. Слушайте меня. [Слушайте ме.]
- (5) а. Молчать! [Млъкнете!]
б. Молчите! [Мълчете!]
- (6) а. Ты должен подчиниться! [Трябва да се подчиняваш!]
б. Подчинитесь! [Подчинете се!]

Както се вижда от примерите, Чонън Куон, подобно на други корейски
изследователи, предлага други видове изречения, които съответно притежа-
ват свои отчетливи черти: (1) Описание на ситуацията, в която се реализира
изказването, (2) Отрицание, (3) Желателни изрази, (4) Инфинитив, и (5) Мо-
дален предикат *должен*.

Дотук разгледахме как другите изследователи дефинират „индиректен ре-
чев акт“ и конструират примери за него. Оттук нататък разглеждаме типове
изречения, които са представени от Дж. Сърл като примери за индиректен
речев акт.

В книгата си „Индиректни речеви актове“ (1975) Дж. Сърл включва отделна част, отнасяща се само до изречения, които конвенционално се използват при изпълняване на индиректни директиви. В нея той представя различни видове изречения, които се употребяват обичайно с цел реализиране на индиректни директиви. Те се разделя на шест групи. Както се вижда от примерите, предложени за всяка група, индиректните директиви стимулират индиректно реализирането на действие от слушащия, като за целта се използват или съобщителни, или въпросителни изречения (Сърл 1979: 36–39).

Шест групи индиректни директиви

(Използваните съкращения съответно означават: **A** = действие, **S** = говорещ, **H** = слушащ)

- (1) Изречения относно способността на **H** да извърши действие
- (2) Изречения, отнасящи се до желанието на **S**, че **H** ще направи **A**
- (3) Изречения, касаещи **A**, които **H** в момента прави
- (4) Изречения, отнасящи се до намерението на **H** да направи **A**
- (5) Изречения относно причините за извършване на **A**
- (6) Изречения, враждащи един от тези елементи един в друг, или враждащи експлицитен илокутивен глагол на директиви в един от тези елементи

В първата група се дава изречението (1) *Can you pass me the salt?* [Можеш ли да ми подадеш солта?], което се появява най-често като пример за индиректен речев акт. На пръв поглед може да изглежда, че с този вид изречение се пита за способността на слушащия да извърши действието. Ако този пример действително повдига въпроса дали слушащият има способност да подаде солта, може да се каже, че успешно поддържа собствения речев акт за този тип изречения, който е задаване на въпрос. Такъв вид изречение обаче се използва по-скоро със смисъла на искане на нещо. Сред типовете индиректен речев акт под форма на въпросително изречение този тип изречение много рядко се използва за реализиране на собствения речев акт задаване на въпрос. С термините, използвани от Дж. Сърл, може да се каже, че този тип изречение съответства на случая, в който вторичният илокутивен акт доминира над първичния илокутивен акт.

Във втората група се дава изречението (2) *I want you to do this for me, Henry.* [Аз искам ти да го направиш за мен, Хенри.]. Въпреки че то е оформено като съобщително, не е използвано с цел предоставяне на информация за желанието на говорещия. Този тип изречение също е един типичен пример за индиректен речев акт, свързан с това слушащият да бъде накаран да извърши действие, което отговаря на желанието на говорещия.

Третата група също е такава, при която въпросителни по форма изречения се използват, за да се реализира речевият акт на подбудителни изречения. Тъй като тук има нюанс на принуда срещу изпълнение или неизпълнение на действие, не е нужно слушащият да анализира специално съдържанието на

изказването, за да схване действителното намерение на говорещия. Като пример в тази група е представено изречението (3) *Will you quit making that awful racket?* [Ще престанете ли да вдигате тази ужасна врява?].

Четвъртата група, както се вижда от представения пример (4) *Do you want to hand me that hammer over there on the table?* [Искаш ли да ми подадеш онзи чук там, на масата?], се отнася до случаите, когато говорещият предизвиква слушащия да извърши действие, като го пита дали той възнамерява да го направи.

Петата група съответства на случая, в който се стимулира изпълнение на действие чрез запечатване в съзнанието на слушащия на необходимостта от изпълнение на действието. Тази група се състои най-вече от примери, в които се използва модалният глагол „трябва“ – типичен маркер, изразяващ необходимост, (5-1) *You should leave immediately.* [Трябва да си тръгнете веднага.], както с *Why don't you?* [Защо не?], например (5-2) *Why don't you try it just once?* [Защо не опитате само веднъж?]. В примери като (5-3) *I can't see the movie screen while you have that hat on.* [Не мога да видя филмовия екран, защото сте с тази шапка.] липсват някакви специални форми, но явно се смятат за индиректен речев акт, защото също се включват в тази група.

Последната, шеста група се отнася до случая, когато намерението на говорещия за извършване на действие от страна на слушащия се разкрива експлицитно от определени глаголи като „предлагам“ в следния пример: (6) *Would it be too much if I suggested that you could possibly make a little less noise?* [Би ли било твърде много, ако ви предложа да вдигате по-малко шум?] (Сърл 1975: 64).

Гореизброените типове изречения се считат за примери, при които вторичният илокутивен акт доминира. Като сме наясно обаче с факта, че едно изречение (или изказване) може да служи за реализиране на повече от един речев акт (Левинсон 1983: 291), винаги трябва да отчитаме и това, че може да има и случаи, в които тези типове изречения изразяват собствен речев акт.

Появата на двусмисленост относно намеренията на говорещия е възможна (и дори понякога неизбежна), но тя може да бъде разрешена чрез различни фактори, например използване на интонацията на изказването или анализ на ситуацията или контекста, в който се реализира изказването.

Досега изчерпателно разгледахме един вид от речевите актове директиви. Той е понятие от високо ниво в класификациите, което обхваща различни подредни видове илокутивна сила, насочени към каране на слушащия да извърши определено действие. Освен дадената характеристика може да се подчертае важността на индиректния начин за реализирането му. Това значи, че под понятието „директиви“ могат да се разбират най-различни средства, без да има ограничение само до тези, отговарящи на повърхнинната форма.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Грин 2016:** Green, M. Speech Acts. – In: *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*, 2016.
- Джису Ли 2015:** Lee, J. 한국어 명령문의 조건과 범위(Conditions and the Scope of Korean Imperatives). *국어학회, 국어학*, 75, 2015.
- Джису Ли 2016:** Lee, J. 한국어 명령문의 문법과 화행 연구 (*A Study on the Grammar and Speech Acts of Korean Imperative Sentences*). 서울대학교 대학원, 국어국문학과, 박사학위논문, Seoul National University, Dissertation of doctor's degree, 2016.
- Джунхи Ли 2001:** Lee, J. 명령문의 간접 화행 (Indirect Speechacts of Imperative Sentence). *한국어어미학회, 한국어 의미학*, 8, 2001.
- Ешер, Ласкаридес 2001:** Asher, N., A. Lascarides. Indirect Speech Acts. – In: *Synthese*, 128(1–2), 2001.
- Жерева 2011:** Жерева, М. С. *Перформативи и перформативни изказвания в съвременния български език* (втореферат на дисертация за присъждане на научната степен „доктор на филол. науки“, СУ „Св. Климент Охридски“, Департамент за езиково обучение), 2011.
- Изотов 1998:** Изотов, А. И. Разрешение как побудительный речевой акт. – В: *Язык, сознание, коммуникация* (сб. статей). Москва: Филология, 1998. Вып. 5, 1998.
- Йонджун Ян 2011:** Yang, Y. 간접화행과 상의 의미와 용법에 대한 분석 (An Analysis of the Meaning and Usage in Indirect Speech Act and Aspect). *언어과학회, 언어과학연구*, 58, 2011.
- Канхи Ким 2020:** Kim, K. 한국어 지시화행의 체계에 대한 소고 (A Study of the System of Korean Directive Speech Acts). *국어국문학회, 국어국문학*, 제 191호, 2020.
- Кемърлинг 2002:** Kemmerling, A. Expressing an Intentional State. – In: *Speech Acts, Mind, and Social Reality: Discussions with John R. Searle*. Springer Science & Business Media, 2012.
- Кирова, Васева 1995:** Кирова, Т., И. Васева. Изразяване на побудителност в руски и български език. – В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*, Факултет по славянски филологии, Т. 88, кн. 1, 1995.
- Кобякова, Кобяков, Чуланова 2017:** Кобякова, И. К., А. Н. Кобяков, Г. В. Чуланова. Речевой акт несогласия. – In: *Objective and subjective factors in formation of linguistic mechanisms in the age of domination of liberal values and priority of personal identity: Materials digest of the CXLVI International Scientific and Practical Conference and the II stage of Research Analytics Championship in Philology*. London, 2017.
- Кук 1989:** Cook, G. *Discourse*. Oxford University Press, 1989.
- Левинсон 1983:** Levinson, S. *Pragmatics*. Cambridge University Press, 1983.
- Мангачева 2010:** Мангачева, Д. Побудителният речев акт: илокуция и перлокуция. – В: *Език и литература*, LXIII, № 1–2: Филологически погледи отатък Пиренеите, 2010.
- Назари 2011:** Назари, Ф. Способы выражения запрета в русском языке. – В: *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*, № 6(2), 2011.

- Намкьон Ли 2005:** Lee, N. 러시아어 요청-질문의 관례화 (Conventionalization of Request-Questions in Russian). 한국러시아문학회, 러시아어문학연구논집, 제 19호, 2005.
- Намшин Чо 2003:** Cho, N. 명령문에서 촉구양상의 의미구조 - 사역성을 중심으로 (Семантическая структура побудительной модальности императива в русском языке). 한국슬라브유라시아학회, 슬라브학보, 제 18권 2호, 2003.
- Остин 1962:** Austin, J. L. *How to do things with words*. Oxford University Press, 1962.
- Падучева 2016:** Падучева, Е. В. Модальность. – В: *Материалы к корпусной грамматике русского языка* (атв. ред. В. А. Плунгян). Санкт-Петербург: Нестор-История, 2016.
- Паскалев 2015:** Паскалев, Н. Речев акт и конвенция: За един вид извинения в съвременния български език. – В: *Българска реч*, № 1, 2015.
- Пьонгон Ким 2014:** Kim, B. 한국어 명령 수행문의 유형과 특징 (The types and Properties on a performative sentence of command in Korean). 강원대학교 인문과학연구소, 인문과학연구, 제 41집, 2014.
- Садок 2006:** Sadock, J. Speech Acts. – In: *The Handbook of Pragmatics* (Laurence R. Horn, Gregory Ward, eds.). Blackwell Publishing Ltd., 2006.
- Саеед 2003:** Saeed, J. I. *Semantics* (Second edition). Oxford: Blackwell Publishing, 2003.
- Солджа Пек 2005:** Paek, S. 간접화행, 은유(법), 반어(법)의 화용론적 성격 (Pragmatischer Charakter des indirekten Sprechakts, der Metapher und der Ironie). 인문과학연구, 29, 2005.
- Соломина 2015:** Соломина, М. А. Речева ситуация обещание и начини за езиковата ѝ репрезентация (върху материал от руски и български). – В: *Българска реч*, № 6, 2015.
- Сонхи Кан 2007:** Kang, S. 러시아어 “충고” 표현 구문에 대하여 (Study of Russian Expression of “Advise”). 한국러시아문학회, 러시아어문학연구논집, 제 24호, 2007.
- Сонхуа Хан 2003:** Han, S. 연세대학교 한국어학당 교재 분석 (An Analysis of The Textbooks of KLI, Yonsei University). 연세대학교 언어연구교육원 한국어학당, 외국어로서의 한국어교육, 제 28권, 2003.
- Сърл 1969:** Searle, J. R. *Speech Acts*. Cambridge University Press, 1969.
- Сърл 1975:** Searle, J. R. Indirect speech acts. – In: P. C. J. L. Morgan (ed.), *Syntax and semantics*, 3: *Speech acts*. New York: Academic Press, 1975.
- Сърл 1976:** Searle, J. R. A classification of Illocutionary Acts. – In: *Language in Society*, Vol. 5, No. 1. Cambridge University Press, 1976.
- Сърл 1979:** Searle, J. R. *Expression and Meaning: studies in the theory of speech acts*. Cambridge University Press, 1979.
- Сърл, Вандервекен 1985:** Searle, J. R., D. Vanderveken. *Foundations of illocutionary logic*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Такахашаши 2012:** Takahashi, H. *A Cognitive Linguistic Analysis of the English Imperative: With special reference to Japanese imperatives*. Amsterdam, John Benjamins Publishing, 2012.
- Фрейзер 1974:** Fraser, B. An analysis of vernacular performative verbs. – In: *Towards tomorrow's linguistics* (Ed. R.W. Shuy and C.-J. Bailey). Washington: Georgetown University Press, 1974.

- Ханмин Ли 2010:** Lee, H. 한 · 영 의문문 형식의 간접 화행 연구 (Indirect Speech Acts of Interrogatives in Korean and English). 담화와 인지, 17(2), 2010.
- Хьоник Сон 2018:** Son, H. 러시아어 사과 화행 연구: ‘извини(те)’와 ‘прости(те)’ 선택의 기로에서 (A Study of Apology Speech Act in Russian – at the crossroad of choices between ‘извини(те)’ and ‘прости(те)’). 한국노어노문학과, 노어노문학, 제 30권, 제 1호, 2018.
- Цуй 1994:** Tsui, A. *English Conversation*. Oxford University Press, 1994.
- Чоньн Куон 2002:** Kwon, J. 러시아어 촉구발화의 의미-화용적 연구 (*Семантико-прагматическое исследование побудительных высказываний в русском языке*). 연세대학교 대학원, 노어노문학과, 석사학위논문, Yonsei University, Dissertation of master's degree, 2002.

Еуннаре Чо

Университет за чужди езици

Сеул, Южна Корея

✉ skfo0622@gmail.com

Eunnare Cho

Hankuk University of Foreign Studies; HUFS

07 Imun-ro, Dongdaemun-gu, Seoul

✉ skfo0622@gmail.com